

Motion

1982/83:485

Lars Werner m. fl.

Hushållning med naturresurser, m. m.

Under sista hälften av 1960-talet och första hälften av 1970-talet togs en följd av riksdagsbeslut, som resulterade i etablering av en miljövårdsförvaltning, baserad på en omfattande miljövårdslagstiftning. Mot slutet av denna period, år 1975, behandlade riksdagen den typ av frågor som tas upp i denna motion. Behandlingen hade sin grund i propositionen från den dåvarande s-regeringen om "Återvinning och omhändertagande av avfall" (prop. 1975:32). Förslagen i denna proposition godkändes väsentligen av riksdagen genom bifall till betänkandet JoU 1975:10. I början på utskottets skrivning, som sålunda godkänts av riksdagen, sägs följande om naturresurs- och återvinningsfrågorna:

I propositionen erinras om att vi under det senaste århundradet genom utnyttjande av teknik och vetenskap på ett tidigare oanat sätt har lärt oss bruka naturen och förfoga över dess tillgångar. Detta har i grunden förändrat människornas tillvaro. Det tidigare på naturhushållningens grund byggda samhället har ersatts av industrisamhället med hög varuproduktion. För flertalet människor i vårt land har det betytt välstånd och frigörelse från nöd och fattigdom.

Denna utveckling har emellertid i många fall inneburit ett hårt utnyttjande av naturtillgångar. Vi vet nu att dessa inte är obegränsade. Utvecklingen har också medfört svåra olägenheter från miljöskyddssynpunkt. Därför kan vi inte utan allvarliga följder för framtiden fortsätta på samma sätt.

Kraven på en rättvisare fördelning, internationellt och nationellt, av jordens tillgångar skärper behovet av att hushålla med begränsade resurser.

I det perspektivet är det nödvändigt att på olika områden hejda slöseriet med råvaror och på nytt ta till vara det som en gång använts.

Detta gäller på energiområdet, men det gäller också i fråga om råvaror i övrigt. Produktionsmetoderna måste utvecklas från utgångspunkten sparsamhet med råvaror och återvinning av en gång använt material.

All produktion ger upphov till avfall. Hittills har avfall i allt för stor utsträckning betraktats som en oanvändbar restprodukt. Detsamma har gällt för det avfall som uppkommer i hushållen. Använda varor har betraktats som slutligt förbrukade. Avfallet har i stor omfattning fått belasta miljön.

Föredraganden framhåller att det synsättet måste förändras. Avfall är en resurs som i största möjliga utsträckning skall användas på nytt. Återanvändning måste vara en ledande princip vid omhändertagande och behandling av avfall.

Sparsamhet, hushållning och återanvändning bör alltså vara grundläggande för vårt utnyttjande av naturresurser och för inriktningen av vår varuproduktion. I dag har en stor del av industrins avfall en komplicerad sammansättning. I vissa fall är metoder för behandling och oskadliggörande av avfallet inte kända. Detta är ett oacceptabelt förhållande med hänsyn till

att hanteringen av avfallet i många fall medför risker från hälso- och miljösynpunkt. Ansvaret för att det avfall som uppkommer vid produktionen kan tas om hand på ett ur miljö- och resurssynpunkt riktigt sätt måste i första hand åvila producenten. Innan produktionen av en vara påbörjas bör det vara känt hur det avfall som är en följd av själva produktionsprocessen skall behandlas, liksom hur den färdiga varan skall omhändertas sedan den använts.

Utskottet har inte något att erinra mot de anförda synpunkterna.

Detta av riksdagen år 1975 godkända uttalande delar vi helt och hållet. Vad vi däremot inte är nöjda med är utvecklingen på det ovannämnda området efter riksdagens beslut år 1975. Alldeles för litet har gjorts för att förverkliga de utgångspunkter som låg i 1975 års riksdagsbeslut. Det har ändå gått mer än sju år sedan beslutet antogs, utan att några avgörande steg tagits till förverkligande av de grundläggande idéerna från år 1975.

Den 12 januari år 1978 tillkallades naturresurs- och miljökommittén (Jo 1978:01). Enligt Kommittéberättelse 1983 skall denna utrednings arbete vara avslutat i december 1982. Det torde därför föreligga ett omfattande utredningsunderlag för regeringens handlande i dessa frågor.

Vi anser för vår del att regeringen snarast bör utvärdera förefintligt underlag med inriktningen att den fysiska riksplaneringen utvidgas till att omfatta också de naturresurser som i dag inte omfattas av denna planering.

Med hänvisning till det ovan citerade uttalandet från riksdagen år 1975 anser vi dessutom att regeringen bör utreda möjligheten att genom särskild lag värna om naturresurserna och förelägga riksdagen förslag till en naturresurslag.

Återvinning och avfallshantering

Beträffande återvinning vill vi återigen hänvisa till vad som sägs i det ovan angivna citatet som godkänts av riksdagen år 1975. Vi vill bara ytterligare peka på att det från återvinningssynpunkt är viktigt hur de olika varor som omsider blir avfall är sammansatta. Vi menar att det måste till en styrning av produktionen som tar hänsyn till återvinningsaspekten redan då de olika varornas produktion planeras. Det är viktigt från resurssynpunkt att så mycket råvaror som möjligt kan återvinnas från förbrukade varor. Det är också viktigt att man från början är klar över om en vara kommer att lämna efter sig miljöfarligt avfall och i så fall hur detta avfall skall kunna omhändertas på ett godtagbart sätt. Ett klassiskt exempel på motsatsen är kärnkraften, där man satt i gång produktionen först och sedan försöker lösa avfallsfrågan under tiden. Vi anser det särskilt viktigt att råvaror, som sällsynta metaller, inte "blandas bort" i legeringar eller på annat sätt så att de går förlorade och inte går att återvinna. Vi måste både i vårt land och i internationellt samarbete verka för att det genomförs en sträng hushållning med i första hand de råvaror som är ändliga och knappa.

Utöver dessa våra allmänna synpunkter på återvinning av råvaror skall vi

ta upp några specifika fall av återvinning, som pappersavfall, dryckesförpackningar, skrot och batterier.

Riksdagsbeslutet år 1975, som vi här redan flera gånger hänvisat till, innebär också ett konkret ställningstagande i frågan om pappersavfall. Man var klar över att mycket skogsråvara kunde sparas och vår export ökas om mera papper återvanns. Man bestämde sig för att återinsamling av pappersavfallet skulle ske i kommunal regi och vara genomförd i hela landet senast under 1980, fem år efter beslutet. I dag, snart åtta år efter beslutet, kan vi konstatera att beslutet från år 1975 ännu inte är genomfört över hela landet.

Orsaken till att man år 1975 valde en så lång genomförandeperiod som fem år för sitt beslut var främst att det behövdes tid för att bygga ut fabrikskapacitet för mottagande och upparbetning av returpapper. Man behövde också utveckla den erforderliga tekniken bl. a. för avsvärtning av tryckt papper. I dag finns denna fabrikskapacitet och den erforderliga tekniken, men returpapper inlevereras inte till den volym som industrin skulle behöva. Leveranserna av returpapper har visserligen ökat, men inte i samma takt som industrikapaciteten byggts ut, och den har byggts ut i enlighet med beslutet i riksdagen 1975.

Denna utveckling talar enligt vår mening för att regeringen nu måste ingripa för att få upp inleveranserna av returpapper till den nivå som planerades i 1975 års beslut. Det torde i detta sammanhang bli nödvändigt att regeringen upptar överläggningar med företrädare för kommunerna för att få till stånd en fungerande insamling från samtliga kommuner i landet. Åtgärder måste också vidtas för att effektivisera insamlingen i de kommuner, där insamling redan är organiserad. I detta sammanhang kan det bli nödvändigt att se över ersättningsfrågorna.

Ett annat aktuellt återvinningsfall är dryckesförpackningar. Beträffande dessa så har vi i många år yrkat på ökad användning av returförpackningar som används flera gånger. För att säkra att så sker skall sådana förpackningar beläggas med en så hög pant att ett starkt motiv uppstår för deras återlämnande i samband med nya inköp. På senare år har engångsförpackningarna ökat på returförpackningarnas bekostnad. Det rör sig här främst om plåtburkar som på sista tiden börjat tillverkas av aluminium. De allra flesta av dessa engångsburkar hamnar i avfallet från hushållen och återvinns inte. Det anser vi vara resursslöseri. Om man alls skall använda engångsburkar för drycker så skall det krävas en långtgående återvinning. Då en sådan är svår att organisera och mera energikrävande än returförpackningar har vi hittills motsatt oss användande av engångsburkar, och vi har krävt förbud för användandet av de senast lanserade aluminiumburkarna. Beträffande dessa sistnämnda burkar så har de varit föremål för riksdagsbeslut under 1982 års vårriksdag. (Prop. 1981/82:131, JoU 1981/82:32.) Också vid detta tillfälle motionerade vi från vpk om förbud mot användande av aluminiumburkar.

Regeringens förslag innebar att man införde en särskild lag om återvinning

av dryckesförpackningar av aluminium. Syftet med lagregleringen var att möjliggöra införande av ett pantsystem för aluminiumburkar och därigenom uppnå en återvinningsgrad av 75 %. För genomförandet skulle ett pantbolag inrättas som fick ett villkorslån från staten på 50 milj. kr. för att, som det sades, klara likviditetspåfrestningarna i inledningsskedet. När pantbolaget börjar sin verksamhet skall den tidigare avgiften på engångsburkar upphöra. Det betyder ett inkomstbortfall för staten på ca 50 milj. kr. per år. Tillsammans med villkorslånet har denna affär med aluminiumburkar kostat staten 100 milj. kr. Genom industripolitiska beslut, utanför en samhällelig styrning av det slag som inledningsvis anförts i denna motion, har en fabrik för aluminiumburkar startats som sysselsätter 500 personer och som producerar 900 miljoner aluminiumburkar per år vid fullt kapacitetsutnyttjande. Socialdemokraterna, som så sent som den 26 januari 1982 förklarade sig stå fast vid sin kritiska hållning till engångsburkarna av aluminium, yrkade i sin partimotion avslag endast på villkorslånet men godtog förslaget i övrigt. För vår del fasthåller vi i princip vid vår kritiska uppfattning till engångsförpackningar i allmänhet och till engångsförpackningar av aluminium i synnerhet av skäl som här tidigare anförts. Men i det läge som nu reellt uppkommit tvingas vi mot vår vilja ta hänsyn till etablerade faktiska förhållanden. En realistisk inställning i dagens läge måste vara att kräva ett pantsystem som ger en mycket hög återvinning. Inriktningen på en 75-procentig återvinning anser vi alldeles för låg. Styrelsen för teknisk utveckling (STU) har gjort jämförande beräkningar över energiåtgången vid olika typer av dryckesförpackningar och därvid räknat med 96 % återtagning av engångsförpackningar. Det är en återvinningsgrad som vi anser att man måste inrikta sig på om vi fortsättningsvis skall tillåta dessa engångsförpackningar. Skall man nå dit måste panten sättas tillräckligt högt och återinsamlingen organiseras mycket effektivt. Om vi skall tvingas leva med engångsförpackningar till viss grad, bör inte aluminiumburken få bli den allenaåldande. Den svenska glasindustrin har svårigheter. Från Hammars glasbruk i södra Närke, som har problem med sysselsättningen, har framförts tanken på återglas. Skall vi tillåta aluminiumburkar om vi har hög återvinning, så kan vi kanske hellre tillåta återglas om återvinningen organiseras lika bra och panten sätts högt.

I anknytning till det övergripande resonemanget i början av denna motion vill vi ta upp också återvinning av skrot från hushållen. Skall man generellt få en bättre återvinning av material ur avfall från hushållen måste en organiserad sortering ske redan vid källan. Det måste bli lätt för hushållen att bli av med sitt avfall och lätt avlämna det i sorterat skick. Sammantaget torde avsevärda mängder skrot av metaller och plast från hushållen hamna på de kommunala soptipparna eller förbrännas i sopförbränningsanläggningar. Med stigande energipriser kan vi räkna med sopförbränning i ökad omfattning. Då är det viktigt att man avskiljer miljöfarliga ämnen från hushållsavfallet och skrot för återvinning.

Metallskrot kan återgå för smältning och återanvändning. Också plast-

skrot kan återgå för återvinning och det är viktigt från miljösynpunkt att PVC-plastskrot hindras från att gå med i den kommunala sopförbränningen.

En fråga som i flera år återkommande behandlats av riksdagen är ett återlämnande- och återvinningssystem för miljöfarliga batterier. De mest miljöfarliga batterierna är de som innehåller kadmium och kvicksilver. Det nu gällande kadmiumförbudet omfattar inte batterier. Vid frågans behandling vid 1982 års vårriksdag gavs den dåvarande regeringen till känna: "Utskottet har noterat att jordbruksministern nyligen i ett interpellations-svar förklarat att regeringen är beredd verka för att insamlingen av batterier som innehåller tungmetaller blir effektivare och att en större andel av de batterier som innebär risker för miljön kan återvinnas. Utskottet förutsätter att vid det fortsatta arbetet bl. a. de synpunkter utskottet nyss framfört kommer att beaktas." I utskottets skrivning före detta uttalande meddelas att statens naturvårdsverk tagit upp frågan om de miljöfarliga batterierna för åtgärdande och att verket kunde tänka sig införande av ett pantsystem för dessa batterier.

Vi har för vår del i flera år motionerat om införande av ett pantsystem där panten på miljöfarliga batterier sätts så högt att praktiskt taget alla kommer att återlämnas för återvinning eller kontrollerad destruktion. Sedan föregående års riksdagsuttalande i frågan har landet fått en ny regering och en ny jordbruksminister. För att få fram den nuvarande jordbruksministerns syn på frågan och få upp frågan till förnyad redovisning i riksdagen återkommer vi med våra krav beträffande de miljöfarliga batterierna.

Problem kring de kommunala avloppsreningsverken

Sedan senare delen av 1960-talet har det i Sverige genomförts betydande insatser för att ansluta alla tätorter av betydelse till kommunala avloppsreningsverk. Betydande statliga budgetanslag satsades på sin tid också på miljöförbättrande åtgärder inom industrin. I dag har vi en utbyggd anslutning till avloppsreningsverk som har lett till att våra vattens kvalitet väsentligt förbättrats. Men ändå kvarstår en del problem. Slamhanteringen och kemikalieanvändningen i reningsverken är frågor som behöver åtgärdas. Ytterligare åtgärder behöver vidtas för att förhindra tungmetaller att nå fram till reningsverken. Vi anser för vår del att åtgärder måste vidtas för att kunna använda slammet från reningsverken som jordförbättringsmedel. Skall detta kunna ske måste tungmetaller hindras från att nå reningsverken och sålunda stoppas vid källan. Genom förbättringar i det kommunala avloppsledningsnätet kan också tillförseln av tungmetaller minskas. För att kunna driva nedbrytningen av slammet, genom inverkan från mikroorganismer, så långt som möjligt är det tänkbart att slam från mindre reningsverk transporteras till och tas in vid större anläggningar som är mindre känsliga för störningar. Dessa större anläggningar kan också förses med mera sofistikerad utrustning för slammets vidare behandling. Vid dessa större anläggningar kan de

brännbara gaserna från rötkamrarna användas för produktion av elenergi i begränsad skala. För att inte dra bort denna möjlighet att nyttiggöra gasen bör denna energiprodukt vara befriad från energiskatt. Ytterligare ett problem vid reningsverken är användande av kalk som fällningsmedel i stället för aluminium och järnsalter. I samband med riksdagens behandling av propositionen om åtgärder mot försurningen under 1982 års vårriksdag behandlades också frågan om att ersätta metallsalterna med kalk som fällningsmedel vid reningsverken. Härigenom skulle man kunna bidra till att minska försurningen i de recipienter som får ta emot avloppsvattnet från reningsverken. Riksdagen godkände då följande skrivning från jordbruksutskottet: "Utskottet ansluter sig till regeringens bedömning av fördelarna med övergång till kalkfällning. Ett arbete med praktiska fältstudier bör skyndsamt bedrivas med sikte på att få fram praktiskt användbara metoder. Så snart som möjligt bör kommunerna enligt utskottets mening med bidrag eller på annat sätt förmås att övergå till kalkfällning eller kalktillsats vid avloppsreningen där så är motiverat i försurningsbekämpande syfte." Enligt vår mening är detta en angelägen uppgift som bör kunna stödjas med statliga medel. Kalkanvändningen skulle också kunna ge sysselsättningseffekter inom landet. Beträffande framställning av jordförbättringsmedel ur rötslam menar vi att sådan verksamhet skulle kunna bedrivas av kommunala bolag.

Miljöfarligt avfall

Hanteringen av det miljöfarliga avfallet är en specialfråga inom avfallshanteringen. Det primära ansvaret för att så litet miljöfarligt avfall som möjligt uppkommer måste åvila de industriidkare från vilka detta avfall huvudsakligen kommer. Processerna måste redan från början utformas med tanke på att det blir så litet miljöfarligt avfall som möjligt. När det ändå uppkommer skall det i första hand behandlas och nyttiga delar återvinnas inom det egna företaget. För det avfall som ändå uppkommer måste vederbörande företag betala destruktionskostnaderna. Många exempel finns på att mindre nogräknade enskilda företag åtagit sig destruktion av miljöfarligt avfall och sedan ändå deponerat det ute i naturen. Ett uppenbart lagbrott. För att få en seriös behandling av det miljöfarliga avfallet skall det tas om hand slutligt av ett samhällsägt företag. SAKAB är ett sådant företag. Uppsamlingen kan kommunerna åta sig genom utvidgning av sina åtaganden inom den kommunala renhållningen.

För att få ordentlig kontroll över det miljöfarliga avfallet är det nödvändigt att alla som yrkesmässigt utövar verksamhet där miljöfarligt avfall uppkommer lever upp till den deklarationsplikt som är fastlagd i 8 § förordningen om miljöfarligt avfall. Myndigheterna bör på denna legala grund periodvis kräva in sådana deklARATIONER för hela landet.

En central destruktionsanläggning för miljöfarligt avfall är under uppförande vid Norrtorp inom Kumla kommun i Närke. Lokaliseringen dit har

varit kontroversiell och motstånd finns fortfarande mot anläggningen. Det är därför ytterst viktigt att den kommer att skötas mycket seriöst och att allt görs för att hindra driftstörningar med skadliga utsläpp till omgivningen. En fortlöpande opartisk kontroll från den miljövårdande myndighetens sida måste ske. Näst intill strikt skadeståndsskyldighet bör tillämpas om det trots alla försiktighetsmått skulle uppstå skadefall i omgivningen som kan misstänkas ha samband med utsläpp från SAKAB:s avfallsbehandlingsanläggning i Norrtorp.

Hemställan

Mot bakgrund av det anförda yrkar vi

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utvidgning av vad som skall omfattas av den fysiska riksplaneringen och antagandet av en naturresurslag,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om åtgärder för att väsentligt öka insamlingen av returpapper i landet,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om åtgärder för att uppnå mycket hög återvinningsgrad vad gäller engångsförpackningar för drycker,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om åtgärder för att återvinna metall- och plastskrot från hushållsavfall,
5. att riksdagen som sin mening begär ett pantsystem för miljöfarliga batterier i enlighet med vad i motionen anförts,
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stoppande av tungmetaller vid källorna, slambehandling, skattefri elproduktion, kalkfällning och produktion av jordförbättringsmedel i kommunala bolag,
7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om hantering, deklaration och slutlig destruktion av miljöfarligt avfall.

Stockholm den 18 januari 1983

LARS WERNER (vpk)

KARIN NORDLANDER (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk)

EVA HJELMSTRÖM (vpk)

C.-H. HERMANSSON (vpk)

BERTIL MÅBRINK (vpk)

PER ISRAELSSON (vpk)